

Social Work & Education

© SW&E, 2018

**Roksolyana
Sluchyk,**

*Ph.D., Associated Professor,
Department of Social Education and
Social Work,
Vasyl Stefanyk Precarpathian
National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine
zozulyak_roksolvana@ukr.net*

**Роксоляна
Слущик,**

*кандидат педагогічних наук,
доцент,
кафедра соціальної педагогіки та
соціальної роботи,
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені
Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

УДК 174:37.013.42

DOI:10.25128/2520-6230.18.1.6

Article history:

Received: February 28, 2018

1st Revision: March 17, 2018

Accepted: March 27, 2018

Zozulyak-Sluchyk, R. (2018). Формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів: методичний аспект, *Social Work and Education*, Vol. 5, No. 1., pp. 57-66.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

АНОТАЦІЯ. Вивчення наукових доробків у царині формування фахової етики майбутніх соціальних працівників в університетах дозволяє зробити висновок, що дана наукова категорія розглядалась усесторонньо. Однак проведені дослідження не окреслювали методичних основ формування професійної етики майбутніх фахівців.

Мета дослідження полягає у розкритті специфіки методичних аспектів дослідження процесу формування професійної етики майбутніх соціальних працівників. Основними завданнями є: конкретизація базових дефініцій дослідження; характеристика методичного інструментарію дослідження означеної проблеми. Методологія дослідження полягає у розробці та обґрунтуванні концептуальних положень досліджуваного питання.

У контексті здійснюваного дослідження нами проаналізовано стан досліджуваної проблеми в науковій літературі та практиці; розроблено авторську концепцію формування професійної етики майбутніх соціальних працівників; обґрунтовано наукові підходи, принципи, психолого-педагогічні умови, спроектовано модель, розроблено систему формування формування професійної етики майбутніх соціальних працівників та експериментально перевірено її дієвість у навчально-виховній роботі університетів; здійснено прогностичне обґрунтування перспектив формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів в умовах інноваційного поступу суспільства.

Ключові слова: професійна етика; методика дослідження; соціальний працівник; університет.

Вступ

В умовах динамічних процесів розпаду єдиного соціального, економічного й геополітичного простору та поступового оновлення суспільства постала потреба заміни старої і створення нової системи захисту населення, пошуків раціональних підходів до соціальної роботи. Разом із тим визріла необхідність у фахівцях, діяльність яких вимагає від особистості обізнаності в широкому колі питань. З-поміж них – організація системи соціального забезпечення, знання відповідного законодавства, конкретних форм, методів і прийомів індивідуальної та групової роботи з різними категоріями клієнтів.

Фахівець соціальної сфери має бути наділений професійно значущими якостями, з-поміж яких і моральні, що дозволяло б найбільш ефективно й результативно вирішувати основні завдання відповідно до потреб клієнтів.

Отже, у професійній етиці можна простежити зв'язки між психологічними й етичними чинниками та якостями, поєднання суспільних інтересів з особистісними. Тому необхідно розрізнити й поглиблювати поняття моралі фахівця соціальної сфери, етики соціального працівника та деонтології.

Вивчення доробків у царині формування фахової етики майбутніх соціальних працівників в університетах дозволяє зробити висновок, що дана наукова категорія розглядалась усесторонньо, насамперед, у філософському, психологічному, педагогічному, лінгвістичному напрямках. Однак проведені дослідження не окреслювали методичних основ формування професійної етики майбутніх фахівців. Особливості організації навчально-виховного процесу в університетах і наукове вивчення останніх років переконують у необхідності розробки та використання сучасної педагогічної системи стосовно досліджуваного нами питання.

У ході здійснюваного нами вивчення ми опирались на рекомендації щодо проведення педагогічних розвідок, які мали місце у філософських і науково-педагогічних працях О. Ашерова, С. Бризгалової, С. Гончаренка, В. Загв'язинського, В. Краєвського, И. Кузнецова, С. Лебедева, П. Лузана, Л. Микешіної, А. Новикова, П. Образцова, Г. Пономарьова, С. Сисоєвої, М. Скаткіна тощо. Водночас формуванню особистості фахівця в системі безперервної освіти присвячені праці Л. Архангельського, С. Гончаренка, Т. Іванова, І. Зязюна, О. Киверялга, С. Кременя, В. Кудіна, Н. Ничкало, В. Пехоти, О. Щербак та інших; проблема взаємозв'язку етики з професійною діяльністю висвітлена у роботах І. Бежа, А. Болдової, Б. Без'язикового, І. Жадленко, А. Каленського та інших. Так, С. Гончаренко окреслив взаємозв'язок способів, методів і прийомів науково-дослідницької діяльності. О. Киверялг детально проаналізував методи дослідження у сфері педагогічної науки. Сутність системи розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін вищих навчальних закладів аграрної та природоохоронної галузей розкрив дослідник А. Каленський. Однак означені розвідки не окреслювали методичних основ формування професійної етики майбутніх фахівців соціальної роботи.

Мета дослідження – окреслити особливості методики дослідження проблеми формування професійної етики майбутніх соціальних працівників. Задля досягнення цілі ми поставили перед собою завдання: конкретизувати дефініцію «методика дослідження»; розкрити сутність професійної етики в роботі соціальних працівників; виокремити методичний інструментарій вивчення означеної проблеми.

Методологія дослідження полягає в аналізі наукових підходів до проблеми формування професійної етики фахівців, розробці та обґрунтуванні концептуальних положень розвідки. Методологія зумовила потребу виділення двох етапів роботи. На першому – нами проаналізовано і здійснено аспекти аналіз наукових напрацювань із проблеми професійної етики у філософській, психологічній, педагогічній теоретичних розвідках. Також нами охарактеризовано нормативні, наукові, навчальні, навчально-методичні праці, що розкривають сутність організації навчально-виховного процесу університетів, специфіку професійної та морально-етичної підготовки майбутніх соціальних працівників.

На другому етапі передбачається вивчення результативності запропонованої педагогічної системи формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів, яка має оцінюватися за рівнем сформованості професійно-етичних знань, умінь та професійно-етичних важливих якостей.

Основна частина

Методика дослідження формування професійної етики майбутніх соціальних працівників належить до четвертого рівня методології. Так, на переконання А. Каленського, ідеться про технологічний аспект, що передбачає «методику та техніку дослідження, набір процедур, які забезпечують отримання достовірного емпіричного матеріалу та його первинну обробку, після якої він може включатися в масив наукового знання» (Каленський А. А., 2016, с. 80).

Методика дослідження – це обрана дослідником сукупність елементів (методів, прийомів, операцій, засобів, більш елементарних методик) відомого і пропонованого науково-методичного апарату, що застосовуються в певній логічній послідовності в ході дослідження або його складової частини, що має відносно самостійне значення (наприклад, методика експерименту) для вирішення конкретної наукової задачі чи наукової проблеми (Ашерова А. Т., 2002, с. 32). Інші вчені під методикою дослідження розглядають сукупність і взаємозв'язок способів, методів і прийомів науково-дослідницької роботи (Кыверялг А. А., 1980, с. 47). Такий короткий документ (5–7 сторінок) передбачає: тему дослідження, її актуальність, проблему, предмет, об'єкт, мету, завдання, гіпотезу розвідки, передбачуваний обсяг і характер дослідницько-експериментальної роботи, критерії ефективності застосування пропонованих інновацій, очікувані результати, строки та види їх літературного оформлення (Там само, с. 14). Як зазначає науковець Н. Яковлева, ідеться про конкретний набір операцій і дій, що дає змогу охарактеризувати ту чи іншу сторону досліджуваного об'єкта відповідно до методів дослідження (Яковлева Н. М., 1992, с. 12).

Виходячи з вказаного вище, та на основі вивчення проблеми ми вважаємо, що методика розвідки – це сукупність характеристик науково-педагогічного дослідження, що складається з таких елементів, як: проблема, тема, актуальність, об'єкт, предмет дослідження, його мета, завдання, гіпотеза, теоретичні положення, новизна (наукова і практична), значення для науки і практики, логіка педагогічного дослідження, напрями подальших розвідок.

Таким чином, формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів стало підґрунтям нашого вивчення. Тому розвідка проводилась на основі міждисциплінарного підходу, що зумовило необхідність звернення до філософських,

культурологічних, соціальних, психологічних, педагогічних та інших галузей наукового знання. Наша робота спрямовувалась на подолання суперечностей, які склалися в теорії і практиці професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, що переконало в необхідності формування їхньої професійної етики.

Дана дефініція в системі підготовки та саморозвитку фахівців виступає визначальною умовою для їхнього становлення як суб'єктів навчально-виховного процесу в університетах. Вона розглядається в контексті системи соціальних цінностей, рівня розвиненості сукупності професійно-етичних знань, умінь, професійно-моральних якостей, фахового досвіду, що повинно сприяти високим результатам подальшої роботи.

Науково-об'єктивна і доказова перевірка достовірності обґрунтованої гіпотези дослідження має забезпечуватись проведенням педагогічного експерименту. Останній мусить подаватися як метод пізнання шляхом теоретико-практичного перетворення об'єкта з метою верифікації гіпотези дослідження.

Ціль експериментальної роботи має спрямовуватись на перевірку наукової гіпотези, що ґрунтується на ефективності підвищення рівня сформованості професійної етики майбутніх соціальних працівників за умови запровадження спеціально розробленої системи формування самої професійної етики в навчально-виховній діяльності університетів. Провідні функції згідно з гіпотезою ми вбачаємо в наступному:

- окреслення кола завдань, які мають бути взаємопов'язаними і взаємодоповнювальними;

- визначення етапів проведення дослідження (обґрунтування актуальності теми, вивчення й аналіз педагогічного досвіду, розробка методології та методики дослідження, проведення педагогічного експерименту, обробка отриманих даних, формулювання висновків);

- прогнозування результатів наукового пошуку;

- поєднання теорії і практики педагогічної діяльності;

- встановлення зв'язку між уже відомими і новими фактами, отриманими в процесі експерименту;

- цілеспрямований перебіг дослідницької роботи;

- розширення і збагачення сфери педагогічних знань (Гончаренко С. У., 2008, с. 63).

Згідно з методологічною вимогою до наукової новизни гіпотеза спрямована на розкриття зв'язку попередніх професійно-педагогічних знань, умінь, професійно-етичних якостей майбутніх соціальних працівників, зважаючи і на набуті.

Провідні положення концепції знайшли втілення в загальній гіпотезі дослідження, яка полягає в тому, що процес формування професійної етики майбутніх соціальних працівників буде результативним, якщо на основі теоретико-методологічного обґрунтування розробити та впровадити концепцію, модель і педагогічну систему їх поетапної реалізації в навчально-виховному процесі університетів.

Загальну гіпотезу конкретизовано в часткових завданнях, які посприяють підвищенню рівня професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів. Конкретно йдеться про те, щоб:

- розробити концепцію формування професійної етики, побудовану на

положеннях провідних методологічних підходів і дидактичних принципів, науково обгрунтованого добору змісту, форм, методів і технологій професійно-етичного вдосконалення, самовдосконалення і саморозвитку студентів в університетах;

– виокремити необхідні чинники формування професійної етики майбутніх соціальних працівників (формування позитивної мотивації до професійно-етичного вдосконалення, самовдосконалення і саморозвитку);

– створити модель формування професійної етики майбутніх соціальних працівників;

– розробити та застосувати методичну систему формування професійної етики майбутніх фахівців, елементами якої стануть: цілі, зміст, методи, форми, технології формування, самоосвітня діяльність.

Нами також передбачається відповідно до логіки наукового пошуку вирішення наступних завдань:

– проаналізувати стан розробленості досліджуваної проблеми в науковій літературі та на практиці;

– ретельно підійти до критеріїв і показників оцінювання рівнів сформованості професійної етики;

– визначити методологічні підходи та розробити авторську концепцію формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів;

– обгрунтувати наукові підходи, принципи, психолого-педагогічні умови і створити модель формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів;

– розробити систему формування професійної етики майбутніх соціальних працівників та експериментально перевірити її дієвість у навчально-виховній роботі університетів;

– здійснити прогностичне обгрунтування перспектив формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів в умовах інноваційного поступу суспільства.

Для реалізації *першого* завдання необхідно:

– визначити термінологічне поле дослідження проблеми формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів;

– здійснити структурно-семантичний аналіз базових понять вивчення;

– уточнити зміст поняття «професійна етика майбутніх соціальних працівників».

Друге завдання передбачає з'ясування стану, конкретизації критеріїв і показників оцінювання рівнів сформованості професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів.

Третє завдання має на меті розробку авторської концепції формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів.

Вирішення *четвертого* завдання вимагає теоретичної розробки моделі формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів.

Реалізація *п'ятого* завдання зумовлює:

– дослідження педагогічних основ формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів;

— розробки певної педагогічної системи, у якій виокремлено стратегічні, тактичні й поточні цілі та зміст формування професійної етики; вибір результативних форм педагогічної та методичної роботи, методів і технології навчання;

— здійснення експериментальної перевірки результатів упровадження такої педагогічної системи.

Щосте завдання має на меті обґрунтування перспективного формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів в умовах інноваційного поступу суспільства.

У розробленні методики дослідження ми будемо зважати на тривалість експерименту. Вважаємо, що короткий термін веде до необ'єктивних наукових рекомендацій, перебільшення ролі і значення окремих педагогічних чинників, а тривалий строк відволікає дослідника від розв'язання інших завдань, збільшує трудомісткість вивчення. Вибір терміну, на переконання вченого, досягається шляхом попереднього аналізу аналогічних досліджень, а також зіставленням співвідношення мети і завдань експерименту з необхідною його тривалістю (Гончаренко С. У., 2008, с. 192). Часові рамки педагогічного дослідження ми визначали як термін вивчення методики, що й передбачалось програмою.

На основі програми експерименту нами виявлена потреба у з'ясуванні стану окресленої проблеми у психолого-педагогічних дослідженнях, що полягає в теоретичному обґрунтуванні можливостей формування професійної етики майбутніх соціальних працівників; обґрунтуванні особливостей удосконалення професійної етики в університетах, яка передбачає активне і творче вдосконалення моральних цінностей; доведенні значущості формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів для здійснення ефективної професійної діяльності.

Підготовка методичного розділу програми експерименту пов'язана з побудовою його методики, плануванням процедур (Петренко Л. М., 2013, с. 137). Структурний аналіз експериментального методу зумовив потребу виділення чотирьох етапів вивчення.

На першому етапі дослідницько-експериментальної роботи необхідно здійснити аспектний аналіз проблеми професійної етики в педагогічній теорії і практиці. Нами передбачається розкрити сутність дефініцій «етика», «мораль», «професійна етика», «професійна етика майбутніх соціальних працівників», «формування» у контексті філософії, соціології, психології, педагогіки. Крім того, необхідно проаналізувати теоретичні засади формування особистості шляхом розроблення теорії, концепції, методики як основної умови самореалізації фахівців у процесі професійної діяльності.

Водночас нам потрібно проаналізувати нормативні, статистичні, наукові, науково-методичні, навчальні, навчально-методичні джерела, у яких окреслено проблему організації навчально-виховного процесу університетів, особливості професійної та морально-етичної підготовки майбутніх соціальних працівників. Також ми досліджуватимемо напрями їхньої професійно-етичної підготовки на освітньо-кваліфікаційному рівні – бакалавр.

Наслідком нашої аналітичної роботи має стати виокремлення гіпотези дослідження: формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів стане ефективним, якщо: розробити концепцію, що врахує гуманістичний, деонтологічний, аксіологічний, системний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний і акмеологічний підходи до процесу формування, і на цій

основі спроектувати методичну систему, структурно і функціонально спрямовану на формування теоретико-методологічних і методичних знань про норми, цінності, категорії, поняття моралі та моральності соціального працівника, яка охоплює комплекс процесів, явищ, об'єктів і видів діяльності щодо формування моральної свідомості студентів, залучає майбутнього соціального працівника до компетентної професійно-етичної взаємодії.

На другому етапі дисертаційної розвідки необхідно провести констатувальний експеримент. Так, технологія аналізу стану сформованості професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів розкривається через процес спостереження й оцінювання стану професійно-етичних знань, умінь, професійно важливих якостей студентів.

Завдання другого етапу необхідно вирішувати також шляхом здійснення кількісного аналізу наукових розвідок у галузі формування професійної етики майбутніх соціальних працівників. Адже в Україні вченими досліджувались питання формування етичної культури, моральної саморегуляції, моральних якостей фахівців; формування морально-етичного ідеалу особистості; формування професійно-етичних якостей фахівців; формування моральних цінностей дітей і молоді, яким присвячено більше сорока десятків дисертаційних праць.

У процесі третього етапу експерименту вивчитимемо результативність запровадженої системи формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів, яка оцінюється за рівнем розвиненості професійно-етичних знань, умінь та важливих якостей.

На основі врахування науково обгрунтованої сукупності традиційних і специфічних принципів: науковості, гуманізації, безперервності, наступності та послідовності розвитку, динамічності, системності, ціннісно-сміслової спрямованості, культуровідповідності, єдності загальної і професійної культури, проектування особистісної траєкторії формування, індивідуалізації самоосвіти і саморозвитку, інноваційного розвитку, комплексності – ми спробували реалізувати дослідницьку стратегію.

Нами обгрунтовано залежність формування професійної етики майбутніх соціальних працівників від педагогічних умов, з-поміж яких виділяємо саме такі, як: формування позитивної мотивації до професійно-етичного вдосконалення і саморозвитку; формування професійної етики у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «наставництво–тьюторство–коуч».

Узагальнення підсумків, підготовка методичних рекомендацій щодо формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів – основна ціль четвертого етапу педагогічного експерименту.

Висновки

Таким чином, нами встановлено, що сутність професійної етики полягає в певних професійно-моральних цінностях, рівні сформованості професійно-етичних знань, умінь, якостей, фахового досвіду, що забезпечують професіоналізм фахівців. Також окреслено методику розвідки процесу формування професійної етики майбутніх соціальних працівників університетів. Детально проаналізовано гіпотезу, завдання й етапи вивчення.

Література

Ашероv, А. Т. (2002). Подготовка, экспертиза и защита диссертаций : учеб. пособ. X. : УИПА, 135.

Гончаренко, С. У. (2008). Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям; АПН України. Київ ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 278.

Каленський, А. А. (2016). Система розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін вищих навчальних закладів аграрної та природоохоронної галузей : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. К., 498.

Кыверялг, А. А. (1980). Методы исследования в профессиональной педагогике. Таллинн : Валгус, 334.

Петренко, Л. М. (2013). Теорія і практика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівника професійно-технічних навчальних закладів : монографія. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 456.

Яковлева, Н. М. (1992). Теория и практика подготовки будущего учителя к творческому решению воспитательных задач : дис. ... д-ра пед. наук. Челябинск, 403.

FORMATION OF PROFESSIONAL ETHICS OF FUTURE SOCIAL WORKERS AT UNIVERSITIES: METHODOLOGICAL ASPECT

Roksolyana Zozulyak-Sluchykh, Ph.D., Associated Professor,

Department of Social Education and Social Work, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine,
zozulyak_roksolyana@ukr.net

Abstract. *The study of scientific achievements in the formation of professional ethics for future social workers at universities allows us to conclude that this scientific category was considered comprehensively. However, the research did not outline the methodical foundations for the formation of professional ethics for future specialists.*

The development of this problem is encountered in the scientific and pedagogical works of O. Asherov, S. Goncharenko, O. Kiveryalga, G. Ponomarev and other scientists.

Aims. The aim is to reveal the specifics of the methodological aspects of the study of the process of forming the professional ethics of future social workers. Objectives: to specify the definitions: «research method», «professional ethics»; methodical tool for studying the identified problem.

The methodology of the research is to develop and substantiate the conceptual provisions of the problem under investigation.

The research methodology is a set of characteristics of scientific and pedagogical research, consisting of such elements: problem, topic, relevance, object, subject of research, its purpose, task, hypothesis, theoretical positions, novelty (scientific and practical), meaning for science and practice, the logic of pedagogical research, the directions of further exploration.

It is supposed to solve the following tasks: to analyze the state of development of the problem under study in the scientific literature and in practice; to develop the author's conception of formation of professional ethics of future social workers; to substantiate scientific approaches, principles, psychological and pedagogical conditions and to create a model of formation of professional ethics of future social workers of universities; to develop a system of formation of professional ethics for future social workers and to experimentally verify its effectiveness in the educational work of universities; to carry out a prognostic justification of the prospects for the formation of professional ethics of future social workers of universities in the conditions of innovative progress of society.

It was found that the essence of professional ethics consists in certain professional and moral values, knowledge, skills, qualities that provide the professionalism of specialists. The method of research of the process of formation of professional ethics of future social workers of universities is outlined. The hypothesis, tasks and stages of the research are analyzed.

Key words: *professional ethics; research methodology; social worker; university.*

References

Asherov, A. T. (2002). Preparation, examination and defense of dissertations: study. way. Kh.: WIPA, 135. [in Russian].

Goncharenko, S. U. (2008). Pedagogical Research: Methodological Advice for Young Scientists; APS of Ukraine. Kiev; Vinnytsa: Vinnitsa State Enterprise, 278. [in Ukrainian].

Kalensky, A. (2016). System of development of professional pedagogical ethics for future teachers of special disciplines of higher educational institutions of agrarian and environmental branches: diss. ... Doctor's thesis: 13.00.04. K., 498. [in Ukrainian].

Kyverjlg, A. A. (1980). Methods of study in professional pedagogy. Tallinn: Valgus, 334. [in Russian].

Petrenko, L. M. (2013). Theory and practice of development of information and analytical competence of the head of vocational schools: monograph. Dnipropetrovsk: IMA-press, 456. [in Ukrainian].

Yakovleva, N. M. (1992). Theory and practice of preparing the future teacher for the creative solution of educational tasks: diss. ... doctor's thesis. Chelyabinsk, 403. [in Russian].

